

Наукові перспективи
Видавнича група

Перспективи та інновації науки

СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"

СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

СЕРІЯ "МЕДИЦИНА"

№10(56) 2025

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

Видавнича група «Наукові перспективи»

Луганський державний медичний університет

Громадська наукова організація «Система здорового довголіття в мегаполісі»

Християнська академія педагогічних наук України

Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання

*за сприяння КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва", Центру
дієтології Наталії Калиновської*

«Перспективи та інновації науки»

(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)

Випуск № 10(56) 2025

Київ – 2025

УДК 37.013.82:7:001.895:376-056.2/.3

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10\(56\)-516-524](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10(56)-516-524)

Кас'яненко Оксана Миколаївна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти, Мукачівський державний університет, <https://orcid.org/0000-0001-6730-447X>

Ямчук Таїса Юріївна кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, Мукачівський державний університет, <https://orcid.org/0000-0003-0392-2249>

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ РЕСУРС У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Анотація. У статті з'ясовано потенціал арт-терапії як інноваційного ресурсу для забезпечення якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами. Акцентовано на тому, що арт-терапія довела свою ефективність у розвитку комунікативних, когнітивних та соціальних навичок дітей з особливими освітніми потребами. Її сутність полягає в інтеграції творчої діяльності з психокорекційним і педагогічним впливом, що дає змогу дитині вільно виражати емоції, долати внутрішні бар'єри та формувати позитивне ставлення до навчання. Представлено актуальні наукові підходи до розуміння феномену арт-терапії та терміна «діти з особливими освітніми потребами». У роботі наведено позиції науковців щодо ефективності певних видів арт-терапії для освіти, виховання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами. На основі аналізу наукових праць арт-терапія пояснена як психолого-педагогічний метод, який через творчі види діяльності (малюнок, казку, колаж, музику, танець тощо) забезпечує розвиток особистості, емоційне самовираження, корекцію поведінкових і психоемоційних порушень та сприяє соціальній адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Зауважено, що використання саме творчих методів дозволяє дитині безпечно виражати емоції, формувати самосвідомість та розвивати соціальні навички. Вважаємо, що використання арт-терапевтичних методик у педагогічній практиці створює можливості для індивідуалізації освітнього процесу та формування інклюзивного середовища, у якому кожна дитина має шанс реалізувати власний потенціал. Особливо результативним авторами визнано поєднання різних видів арт-терапії – казкотерапії, музикотерапії, танцювальної терапії та інших, яке дозволяє комплексно впливати на емоційний, соціальний та пізнавальний розвиток дітей з особливими освітніми потребами. Переконані, що впровадження арт-терапевтичних практик

у закладах освіти підвищує якість інклюзивної освіти, створює сприятливі умови для всебічного розвитку особистості та формує у неї позитивне ставлення до себе, власних здібностей і навколишнього світу. Зроблено висновок, що арт-терапія виступає не лише як метод психологічної підтримки, а й як ефективний педагогічний інструмент, що забезпечує всебічну підтримку дитини в освітньому процесі.

Ключові слова: арт-терапія, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами (ООП), спеціальна освіта, логопсихологія, корекційно-розвивальна робота, казкотерапія, музикотерапія.

Kasianenko Oksana Mykolaivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Preschool and Special Education Department of Mukachevo State University, Mukachevo, <https://orcid.org/0000-0001-6730-447X>

Yamchuk Taisa Yuriivna Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Psychology Department of Mukachevo State University, Mukachevo, <https://orcid.org/0000-0003-0392-2249>

ART THERAPY AS AN INNOVATIVE RESOURCE IN PROVIDING QUALITY EDUCATION FOR CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Abstract. The author of the article has highlighted the potential of art therapy as an innovative resource for providing quality education to children with special educational needs. The author has also emphasized that art therapy has proven its effectiveness in developing communicative, cognitive, and social skills in children with special educational needs. Its essence lies in the integration of creative activity with psychocorrectional and pedagogical influence, which allows the child to freely express emotions, overcome internal barriers, and form a positive attitude towards learning. Current scientific approaches to understanding the phenomenon of art therapy and the term “children with special educational needs” have been presented. The author of the article has presented the views of scientists on the effectiveness of certain types of art therapy for the education, upbringing, and development of children with special educational needs. Based on an analysis of scientific works, art therapy has been explained as a psychological and pedagogical method that, through creative activities (drawing, storytelling, collage, music, dance, etc.), ensures personal development, emotional self-expression, correction of behavioral and psycho-emotional disorders, and promotes the social adaptation of children with special educational needs. It has been noted that the usage of creative methods allows children to safely express their emotions, form self-awareness, and develop social skills. We believe that the usage of art therapy techniques in pedagogical practice creates opportunities for the individualization of the educational process and the formation of an inclusive

environment in which every child has the chance to realize their own potential. The combination of different types of art therapy—fairy tale therapy, music therapy, dance therapy, and others—has been found to be particularly effective, allowing for a comprehensive impact on the emotional, social, and cognitive development of children with special educational needs. We have been convinced that the introduction of art therapy practices in educational institutions improves the quality of inclusive education, creates favorable conditions for the comprehensive development of the individual, and forms a positive attitude towards oneself, one's abilities, and the surrounding world. We have concluded that art therapy is not only a method of psychological support, but also an effective pedagogical tool that provides comprehensive support for children in the educational process.

Key words: art therapy, inclusive education, children with special educational needs (SEN), special education, speech psychology, corrective and developmental work, fairy tale therapy, music therapy.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти дедалі активніше спрямована на створення інклюзивного середовища, що забезпечує рівні можливості для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних потреб. Проте як засвідчує практика, традиційні педагогічні методи не завжди ефективно сприяють розвитку дітей з особливими освітніми потребами (ООП), адже вони потребують не лише знань, а й підтримки у сфері емоційного, соціального та особистісного становлення. Це актуалізує пошук інноваційних ресурсів, здатних не лише компенсувати труднощі у навчанні, а й гармонізувати внутрішній стан дитини.

Одним із таких ресурсів є арт-терапія, яка визнана дієвим засобом розвитку комунікативних, когнітивних та соціальних навичок у дітей з ООП. Її особливість полягає у поєднанні творчої діяльності з психокорекційним та педагогічним впливом, що дозволяє дитині вільно виражати почуття, долати внутрішні бар'єри та формувати позитивне ставлення до навчання. Проте у вітчизняній освітній практиці арт-терапевтичні методики ще недостатньо інтегровані у щоденну діяльність педагогів, що знижує їхній потенціал у забезпеченні якісної освіти.

Таким чином, виникає суперечність між потребою системи освіти у впровадженні інноваційних технологій для підтримки дітей з ООП та недостатнім рівнем методичного і практичного опрацювання можливостей арт-терапії. Подолання цієї суперечності вимагає наукового аналізу, узагальнення досвіду та розробки методичних рекомендацій для педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем освітньої інклюзії представлені у працях таких учених, як Т.Бондар, Т.Бут, І.Гевко, А.Колупаєва, І. Кузава, З.Ленів, Т.Пантюк, Т.Сак, Н.Софій, О.Таранченко, З.Шевців та ін. Науковці одностайні у думці, що створення інклюзивного освітнього середовища є необхідною умовою забезпечення рівного доступу дітей

з особливими освітніми потребами до якісної освіти та їх успішної соціалізації. Феномен арт-терапії та специфіку її використання досліджено О.Деркач, І.Ільченко, Н.Калькою, О.Мірошниченко, О.Тараріною, Л.Терлецькою та ін. У своїх працях дослідники акцентують увагу на багатофункціональності арт-терапевтичних методів, їхньому впливі на емоційний стан особистості, розвиток творчого потенціалу, корекцію психоемоційних розладів та формування комунікативних навичок. Таким чином, у сучасній науковій літературі арт-терапія розглядається як міждисциплінарний феномен, що об'єднує медичні, психологічні та педагогічні аспекти, підтверджуючи свою універсальність і практичну цінність.

Мета статті – з'ясування потенціалу арт-терапії як інноваційного ресурсу для забезпечення якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Арт-терапія розглядається як метод впливу на людину, що ґрунтується не лише на її залученні до образотворчої діяльності, а й на сприйнятті та осмисленні вже створених мистецьких творів (картин, фотографій, відеоматеріалів тощо). Як зазначає О. Мірошниченко, у цьому контексті розрізняють активну та пасивну арт-терапію: перша орієнтована на стимулювання особистості до самостійної творчості, тоді як друга базується на аналізі та інтерпретації готових зразків мистецтва. Традиційно арт-терапію пов'язують із медичною сферою, однак доцільніше говорити про неї як про особливу форму психолого-педагогічного супроводу. Арт-методи варто розглядати як ефективний інструмент професійної діяльності на розвивальному та корекційному рівнях, що сприяє пізнанню внутрішнього світу особистості й виявленню її психологічних особливостей [1, с.10].

Арт-терапія поєднує три взаємопов'язані аспекти: психотерапевтичний, цілительський та освітній. Як психотерапія, вона офіційно визнана Міністерством охорони здоров'я України й застосовується психологами для корекції емоційних станів, подолання внутрішніх труднощів та активізації особистісних ресурсів. Як цілительська практика, арт-терапія базується на зцілюючій силі творчої діяльності: занурення у малювання, ліплення чи інші мистецькі форми допомагає людині відчувати внутрішнє полегшення і гармонію, навіть якщо цей ефект не завжди піддається науковому поясненню. У педагогічному вимірі арт-терапія постає як арт-педагогіка, що спрямована на розвиток особистості, формування візуального мислення, емоційної чутливості, комунікативних та соціально-значущих навичок. Вона виходить за межі традиційного художнього виховання, поєднуючи навчання і виховання з творчим самовираженням, формуванням основ художньої культури та оволодінням практичними уміннями. Таким чином, арт-терапія виступає універсальним ресурсом, що інтегрує психологічний супровід, зцілення та освіту [1, с.12-13].

Як доводить у своїх дослідженнях Л. Терлецька, застосування мистецтва у терапевтичній практиці створює умови для формування в дітей уміння виражати емоції у соціально прийнятний спосіб, сприяє розвитку емпатії, позитивного

емоційного досвіду, відчуття внутрішнього контролю та зміцненню почуття власної гідності. Науковиця підкреслює, що саме через творчу діяльність дитина здобуває можливість позитивно оцінювати себе і власні результати, формуючи установку: «Я успішний», «У мене все чудово виходить», «Я впораюся із власними труднощами» [8].

Отже, арт-терапія є не лише інноваційною психокорекційною технологією, а й ефективним освітнім ресурсом, який забезпечує умови для особистісного зростання, гармонізації внутрішнього світу та соціальної адаптації дітей і дорослих. Сучасні дослідники сходяться на думці, що інтеграція арт-терапії в освітній процес, особливо в умовах інклюзивної освіти, відкриває нові можливості для підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Вона сприяє не лише розвитку їхніх когнітивних і творчих здібностей, а й створенню позитивного емоційного середовища, де кожна дитина може вільно самовиражатися та відчувати власну значущість.

У сучасній українській освітній практиці усталився термін «діти з особливими освітніми потребами», що є єдино прийнятним відповідником англійського «children with special needs». Він був запропонований у Саламанській декларації, де зазначається, що «особливі потреби» стосуються всіх осіб, чиї потреби залежать від різної фізичної чи розумової недостатності або труднощів, пов'язаних із навчанням [3, с.14].

У Законі України «Про освіту» зазначено, що «держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти» [5]. Особа з особливими освітніми потребами – це «особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» [5]. Серед задекларованих засад державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є: «людиноцентризм; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності; розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами; забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування; формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками та ін.» [5].

Науковці під визначенням «діти з особливими освітніми потребами» розуміють «групу дітей, які через різні біологічні й соціальні причини відчують стійкі труднощі в засвоєнні освітніх програм. Діти з особливими освітніми потребами, які навчаються в системі загальної і спеціальної освіти, мають порушення з боку інтелекту, емоційно-вольової сфери, різних аналізаторів (слуху, зору, мовлення, рухової сфери)» [3, с.15].

На думку О. Мішкулинець, арт-терапія є видом психотерапії та психологічної корекції, заснованим на творчості. У психокорекційній практиці психологи розглядають її як комплекс методик, що передбачають використання різних видів мистецтва у специфічній формі для впливу на емоційний та психічний стан дитини [6]. Особливо ефективним цей підхід є у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, адже творчість дозволяє дитині безпечно виражати емоції, опрацьовувати внутрішні конфлікти та розвивати комунікативні та соціальні навички. Арт-терапія створює умови для індивідуальної підтримки кожної дитини, стимулює розвиток когнітивних та моторних функцій, а також сприяє підвищенню самооцінки та адаптації у груповому середовищі. Завдяки поєднанню терапевтичного і корекційного ефекту мистецтва, арт-терапія стає потужним інструментом педагогічної та психологічної підтримки дітей з ООП, допомагаючи їм не лише справлятися з труднощами, а й розвивати власний потенціал у процесі освіти та взаємодії з оточенням.

Як відомо, до різновидів арт-терапії належать казкотерапія, ізотерапія, пісочна терапія, музикотерапія, танцювально-рухова терапія, кольоротерапія, фототерапія та інші форми творчих практик. О. Долінчук та С. Мартинюк стверджують, що серед арт-терапевтичних методик особливу популярність у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами здобула терапія через образотворчу діяльність. Техніки ізотерапії широко застосовуються у роботі з дітьми, які мають підвищений рівень тривожності, розлади аутистичного спектра (РАС), затримку психічного розвитку або порушення мовлення. Автори зауважують, що терапія через малюнок реалізується у форматі спеціально організованих занять, де дитині пропонуються різні види діяльності:

- предметно-тематичний тип діяльності (малювання, в основі якого лежить зображення людини у взаємодії з навколишнім світом, наприклад, на теми «Моє улюблене заняття», «Моя родина»);

- образно-символічний тип діяльності (малюнки, що відображають морально-психологічні категорії, такі як «Добро» і «Зло», «Радість» і «Страх», які уособлюють внутрішній світ та уяву дитини) [4].

Поділяємо думку дослідників у тому, що ефективними є вправи на розвиток образного сприймання, що базуються на проекції («Чарівні візерунки», «Каракулі»), відтворенні цілісного об'єкта та його осмисленні («Малювання по крапках»), а також робота з різноманітними матеріалами, що допомагає зрозуміти тактильні відчуття та знімати напругу (малювання пальцями, долонями, із використанням губок, ниток, м'ятого паперу, зубної щітки тощо). Вправи можуть включати експерименти з фарбами та пластиліном, а також завдання на спільну діяльність, що об'єднують різні види малювання. Колективні заняття сприяють соціальній адаптації дітей у групі, покращують взаємодію з однолітками в інклюзивному класі та зміцнюють стосунки у системі «батьки–діти» [4].

С. Березка у своєму дослідженні наголошує на вагомості музикотерапії – методу арт-терапії, що базується на використанні музики для психокорекційного

впливу. Вона широко застосовується «для корекції емоційних розладів, страхів, рухових і мовленнєвих розладів, психосоматичних захворювань, відхилень у поведінці, у разі комунікативних труднощів» [2, с.210]. Отже, музикотерапія має не лише має терапевтичний ефект, а й активно використовується у педагогічній практиці для підтримки розвитку дітей з особливими освітніми потребами: сприяє формуванню емоційної стабільності, розвитку мовлення, комунікативних та соціальних навичок, а також стимулює пізнавальні процеси і креативність. Завдяки поєднанню музичних впливів і педагогічних методів, цей підхід створює сприятливе середовище для самовираження, адаптації та соціалізації дітей.

Однією з ефективних форм арт-терапії, яка використовується для розвитку психофізичних та соціальних навичок у дітей є танцювальна терапія. Цей метод базується на активному залученні дітей до рухової діяльності, що поєднує елементи танцю, ритмічних вправ та координаційних ігор. Танцювальна терапія сприяє поліпшенню моторики, розвитку координації, ритмічного відчуття та загальної фізичної активності, а також стимулює емоційне самовираження та позитивну мотивацію до участі у групових заняттях.

Різновидом танцювальної терапії С. Березка називає корекційну ритміку [2, с.211], яка передбачає систематичне виконання ритмічних вправ, спрямованих на покращення координації рухів, гармонізацію психоемоційного стану та розвиток слухового та моторного сприймання. Цей підхід дозволяє дітям навчатися через рух, формувати відчуття ритму та внутрішньої організованості, що має важливе значення для корекції поведінкових і емоційних порушень. Слід також зазначити, що танцювально-рухова терапія включає інтерактивні форми занять, де рухові вправи поєднуються з елементами гри, спільної діяльності та музичного супроводу. Така методика не лише розвиває фізичні та ритмічні навички, а й підтримує соціалізацію дітей, зміцнює взаємодію у групі та сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання та творчої діяльності.

Ефективним і вагомим методом арт-терапії для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами вважаємо казкотерапію. Вона базується на використанні казкових сюжетів, які дозволяють дитині безпечно виражати свої емоції та переживання. Через участь у створенні, переказі або аналізі казок діти навчаються розпізнавати почуття, співпереживати персонажам, а також опрацьовувати страхи, тривогу та складні соціальні ситуації. Казкотерапія сприяє розвитку мовлення, когнітивних та соціальних навичок дітей з ООП. Під час занять вони тренують увагу, пам'ять, логічне мислення та креативність. Використання казки як терапевтичного інструменту допомагає формувати позитивне сприйняття себе, підвищує самооцінку та стимулює мотивацію до навчання та взаємодії з іншими дітьми, створюючи підтримуюче і безпечне середовище для розвитку.

Арт-терапія, за словами Л. Терлецької, не потребує від дитини високого інтелектуального рівня; її головна мета полягає у гармонізації та розвитку особистості через самовираження та сублімацію, що дозволяє ефективно

вирішувати низку специфічних проблем дітей з порушеннями інтелектуального розвитку [8]. У свою чергу С. Березка констатує, що усі функції арт-терапії (катарсична, регулятивна, комунікативно-рефлексивна та ін.) наче спеціально підібрані для роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку. Зокрема, як доводить авторка, «катарсична функція арт-терапії допомагає такій дитині звільнитись від накопичених і пригнічених негативних станів, які вона не здатна самотійно усвідомити, висловити та вирішити комунікативним шляхом. Регулятивна функція дає змогу зняти нервово-психічне напруження, регулювати психосоматичні процеси, корегувати імпульсивність, надмірну збудженість; модулювати позитивні психоемоційні стани. Комунікативно-рефлексивна функція забезпечує корекцію порушень спілкування, формування адекватної міжособистісної поведінки, самооцінки, покращує процес соціалізації [2, с.209].

О. Сорока зазначає, що арт-терапія є ефективним способом допомогти дитині з особливими освітніми потребами «висловитися» через малюнок, казку, колаж, фотографію чи танець, створюючи власний унікальний образ. Такий процес дає можливість дитині не лише проявити емоції та переживання, а й відчувати власну значущість та індивідуальність у безпечному творчому середовищі [7].

Висновки. Отже, арт-терапія – це психолого-педагогічний метод, який через творчі види діяльності (малюнок, казку, колаж, музику, танець тощо) забезпечує розвиток особистості, емоційне самовираження, корекцію поведінкових і психоемоційних порушень та сприяє соціальній адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Переконані, що це потужним інноваційний ресурс для забезпечення якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами, оскільки поєднує психокорекційний, педагогічний та розвивальний ефекти. Використання творчих методів дозволяє дитині безпечно виражати емоції, формувати самосвідомість та розвивати соціальні навички. При цьому арт-терапія не лише підтримує психологічну стабільність, а й сприяє розвитку комунікативних, когнітивних та моторних здібностей, що є важливим чинником для інтеграції дитини в навчальне та соціальне середовище.

Застосування арт-терапевтичних методик у педагогічній практиці відкриває можливості для індивідуалізації освітнього процесу та створення інклюзивного середовища, де кожна дитина може реалізувати свій потенціал. Творчі заняття формують позитивну мотивацію до навчання, стимулюють креативне мислення та допомагають адаптуватися у груповому колективі. Особливо ефективною є комбінація різних видів арт-терапії – казкотерапії, музикотерапії, танцювальної терапії та ін., що дозволяє комплексно впливати на емоційний, соціальний та пізнавальний розвиток дітей з ООП.

Таким чином, впровадження арт-терапевтичних практик у закладах освіти сприяє підвищенню якості інклюзивного навчання, створює умови для гармонійного розвитку особистості та формує у дітей позитивне ставлення до себе, своїх здібностей і навколишнього світу. Арт-терапія слугує не лише засобом психологічної підтримки, а й ефективним педагогічним інструментом, що надає всебічну допомогу дитині в освітньому процесі.

Література:

1. Арт-технології: Навчально-методичний посібник / Уклад.: Олена Анатоліївна Мірошниченко. Житомир : ТОВ «Видавничий дім Бук-Друк», 2024. 180 с.
2. Березка С. В. Особливості застосування арт-терапії в роботі з дошкільниками з порушеннями інтелекту. Науковий вісник Херсонського державного університету, 2018. Вип. 1(2). С. 208-213.
3. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник /авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.
4. Долінчук І., Мартинюк С. Арт-терапія у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Вісник науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» : матеріали ІІ-ої Всеукр. наук.-практ. конф, м. Умань, 10 квіт. 2025 р. С. 34–37.
5. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Мішкулинець О.О. Використання арт-терапевтичних методик в умовах інклюзивного освітнього середовища. Психологія: теорія і практика. 2018. Вип. 2(2). С.76–87.
7. Сорока О. Можливості арт-терапії в інклюзивній освіті дітей з особливими потребами. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Педагогічні науки», 2019. Вип. 45. С.163-172.
8. Терлецька Л.Г. Психологія здоров'я: арт-терапевтичні технології : навч. посіб. Київ: Вид. дім «Слово», 2016. 128 с.

References:

1. Miroshnychenko, O.A. (2024). Art-tekhnologii: Navchalno-metodychnyi posibnyk [Art Technologies: Teaching and Methodological Manual]. Zhytomyr: Publishing House Buk-Druk, LLC, 180 p. [in Ukrainian].
2. Berezka, S. V. (2018). Osoblyvosti zastosuvannia art-terapii v roboti z doshkilnykamy z porushenniamy intelektu [Peculiarities of using art therapy in working with preschoolers with intellectual disabilities]. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu - Scientific Bulletin of the Kherson State University, 1(2), 208-213 [in Ukrainian].
3. Yarmola, N., Koval-Bardash, L., Kompanets, N., Kvitka, A., Lapin, A. (2020). Dity z osoblyvymy osvithnimy potrebamy u zahalnoosvitnomu prostori [Children with special educational needs in the general education space]. Kyiv: Mykola Yarmachenko Institute of Special Educational Needs of the National Academy of Sciences of Ukraine, 208 p. [in Ukrainian].
4. Dolinchuk, I., Martyniuk, S. (2025). Art-terapiia u roboti z ditmy z osoblyvymy osvithnimy potrebamy [Art therapy in work with children with special educational needs]. Visnyk naukovodoslidnoi laboratorii inkliuzyvnoi pedahohiky «Spetsialna ta inkliuzyvna osvita: teoriia, metodyka, praktyka» - Bulletin of the research laboratory of inclusive pedagogy "Special and inclusive education: theory, methodology, practice". Uman, 34–37 [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine "On Education"]. Vidomosti Verkhovnoi Rady - Bulletin of the Verkhovna Rada, 38-39, 380. Retrieved at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
6. Mishkulynets, O.O. (2018). Vykorystannia art-terapevtychnykh metodyk v umovakh inkliuzyvnoho osvithnoho seredovyshcha [The use of art therapy techniques in an inclusive educational environment]. Psykholohiia: teoriia i praktyka - Psychology: theory and practice, 2(2), 76–87 [in Ukrainian].
7. Soroka, O. (2019). Mozhlyvosti art-terapii v inkliuzyvni osviti ditei z osoblyvymy potrebamy [Possibilities of art therapy in inclusive education of children with special needs]. Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu - Scientific Bulletin of Izmail State Humanitarian University. Series "Pedagogical Sciences", 45, 163-172 [in Ukrainian].
8. Terletska, L.G. (2016). Psykholohiia zdorovia: art-terapevtychni tekhnologii [Health Psychology: Art Therapeutic Technologies]. Kyiv: Publishing House "Slovo", 128 p. [in Ukrainian].

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>